

ΕΛΛΗΝΙΚΗ
GJRE

Ελληνική περιοδική
έκδοση για τη
Θρησκευτική Εκπαίδευση

Greek Journal of
Religious Education

ISSN: 2623-4386.

Πληροφορίες για την έκδοση, οδηγίες για τους συγγραφείς και την υποβολή άρθρων / Publication information, instructions for authors and subscription information: <http://www.gjre.gr>

Βιβλιοκρισία: «Σύγχρονες προσεγγίσεις στη Διδακτική των Θρησκευτικών»

Καλλιρρόη Ακανθοπούλου*

* Δρ. Θεολογίας, εκπαιδευτικός

Βιβλιογραφική αναφορά / Reference: Ακανθοπούλου, Κ. (2018). Βιβλιοκρισία: «Σύγχρονες προσεγγίσεις στη Διδακτική των θρησκευτικών». *Ελληνική Περιοδική Έκδοση για τη Θρησκευτική Εκπαίδευση / Greek Journal of Religious Education*, 1(1), 121–124

Όλες οι απόψεις και οι ιδέες που εκφράζονται στην έκδοση είναι απόψεις και ιδέες των συγγραφέων και όχι του εκδότη (Πανελλήνιος Θεολογικός Σύνδεσμος ΚΑΙΡΟΣ-για την αναβάθμιση της θρησκευτικής εκπαίδευσης). / The opinions and views expressed in this publication are the opinions and views of the authors and not of the publisher (KAIROS - Greek Theological Association for the improvement of the Religious Education).

Το άρθρο μπορεί να χρησιμοποιηθεί για έρευνα, διδασκαλία και ιδιωτική μελέτη. Απαγορεύεται ρητά η αναπαραγωγή, η αναδιανομή, η πώληση, η εκμετάλλευση ή η διανομή του άρθρου, μέρους ή όλου, σε οποιαδήποτε μορφή και σε οποιονδήποτε. / This article may be used for research, teaching, and private study purposes. Any substantial or systematic reproduction, redistribution, reselling, licensing or distribution in any form to anyone is forbidden.

Βιβλιοκρισία: «Σύγχρονες προσεγγίσεις στη Διδακτική των Θρησκευτικών»

Επιμέλεια: Γ. Δ. Καπετανάκης, Γ. Α. Κουγιουμτζής, Γ. Δ. Μπίκος
Εκδόσεις Γρηγόρη, 2017

Καλλιρρόη Ακανθοπούλου*

* Δρ. Θεολογίας, εκπαιδευτικός

Το 2017 εκδόθηκε ένα καινούργιο βιβλίο για το μάθημα των Θρησκευτικών, όπως αυτό διαμορφώθηκε με τα νέα Προγράμματα Σπουδών (ΠΣ) Δημοτικού-Γυμνασίου και Λυκείου. Πρόκειται για συλλογικό έργο που αποτελείται από δύο μέρη, το πρώτο, θεωρητικό και το δεύτερο, πρακτικό. Μετά από έναν εύστοχο πρόλογο της κ. Β. Μητροπούλου, Αναπληρώτριας καθηγήτριας του Τμήματος Θεολογίας του Α.Π.Θ., ο κ. Γ. Δ. Μπίκος, πολιτικός επιστήμων και κοινωνιολόγος, καθηγητής σε διάφορες βαθμίδες της εκπαίδευσης (Δευτεροβάθμια, ΤΕΙ, ΕΑΠ και ΑΣΠΑΙΤΕ), ως διευθυντής της σειράς «Διδακτική και νέες τεχνολογίες», στην οποία ανήκει το βιβλίο, ανέλαβε να γράψει το προλογικό Σημείωμα. Σε αυτό τίθενται σε αδρές γραμμές το γενικό πλαίσιο και ο προβληματισμός γύρω από την τρέχουσα κατάσταση της Θρησκευτικής Εκπαίδευσης, καθώς και τα περιεχόμενα του βιβλίου.

Στην *Εισαγωγή* ο κ. Γ. Δ. Μπίκος σκιαγραφεί το κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο που επηρεάζει σε διάφορα επίπεδα το έργο του θεολόγου και κατόπιν καταγράφει τις διδακτολογικές και επαγγελματικές (επιστημονικές, παιδαγωγικές και κοινωνικοπολιτισμικές) επιταγές που σχετίζονται με αυτό. Στα συμπεράσματά του εξηγεί με συντομία τις δυσκολίες που προκύπτουν από τις επιταγές αυτές. Έτσι, τίθεται ο βασικός προβληματισμός που αποτελεί και τον σκοπό του βιβλίου.

Στο *Α΄ Μέρος* του βιβλίου οι συγγραφείς είναι δύο. Ο κ. Γ. Δ. Καπετανάκης, θεολόγος με 25ετή διδακτική πείρα σε σχολεία και νυν Διευθυντής Γυμνασίου, σε οκτώ ενότητες, ξεκινώντας από μια ιστορική αναδρομή του μαθήματος των Θρησκευτικών (ΜτΘ) από το 1960 ως σήμερα, ασχολείται με διάφορα θέματα παιδαγωγικής και διδακτικής.

Ο κ. Γ. Δ. Μπίκος ολοκληρώνει το *Α΄ Μέρος* με μια σύντομη παρουσίαση των βασικών στοιχείων των διδακτικών σεναρίων και μια αναλυτικότερη της διδακτικής τεχνικής των επιχειρηματολογικών αντιπαραθέσεων.

Το Β' Μέρος του βιβλίου περιλαμβάνει πέντε σχέδια ή σενάρια διδασκαλίας ή project για το Γυμνάσιο και ισάριθμα για το Λύκειο, τουλάχιστον από ένα για κάθε τάξη. Την εκπόνηση των σχεδίων αυτών ανέλαβαν έξι διαφορετικοί θεολόγοι της τάξης.

Το βιβλίο ολοκληρώνεται με τα βιογραφικά σημειώματα των συγγραφέων.

Πρόκειται για μια προσεγμένη και καλαίσθητη έκδοση. Ως προς το περιεχόμενο του βιβλίου δεν θα προβούμε σε αναλυτική κριτική, διότι ο «χώρος» μας είναι περιορισμένος. Σημειώνουμε ευθύς εξαρχής ότι το έργο των συγγραφέων αναφέρεται στα ΠΣ του σχολικού έτους 2016-2017 (σ. 43) και όχι στα αναθεωρημένα που τέθηκαν σε ισχύ το σχολικό έτος 2017-2018 (ΦΕΚ 2104B, 19.6.2017 και ΦΕΚ 2105B, 19.6.2017), και συνοδεύονται από τους Φακέλους μαθήματος για κάθε τάξη.

Η Εισαγωγή του κ. Γ. Δ. Μπίκου θα μπορούσε να αποτελέσει μέρος του κυρίως βιβλίου, τη στιγμή μάλιστα που καταλήγει σε σύνοψη και συμπεράσματα. Το πρώτο μέρος της περιγράφει εύστοχα το πλαίσιο διδασκαλίας και τις ιδιαιτερότητες του ΜτΘ σήμερα. Προσφέρει στον αναγνώστη μια ενδιαφέρουσα και αρκετά λεπτομερή κοινωνιολογική προσέγγιση, που συνάδει με την ιδιότητα του γράφοντος. Το δεύτερο μέρος, που επιγράφεται «Οι μορφωτικές και κοινωνικές απαιτήσεις από το διδακτικό έργο του θεολόγου», δίνει την αίσθηση ενός μεγάλου και σχεδόν απόλυτου «καθηκοντολογίου» του θεολόγου, που αφενός φαίνεται λογικό, αφετέρου δεν ερείδεται σε συγκεκριμένη βιβλιογραφία.

Στο Α' Μέρος του βιβλίου οι πρώτες οκτώ ενότητες αποτελούν έργο του κ. Γ. Δ. Καπετανάκη. Η σειρά των ενοτήτων δεν ακολουθεί την επαγωγική μέθοδο, με αποτέλεσμα να μην προηγείται η θεωρία της πράξης. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι μεταξύ των ενοτήτων 2 και 4, που πραγματεύονται αντίστοιχα την ανάπτυξη της κριτικής και της δημιουργικής σκέψης μέσω της διδασκαλίας του ΜτΘ και γι' αυτό θα περίμενε κανείς να είναι διαδοχικές, παρεμβάλλεται η ενότητα για τον σχεδιασμό της διδασκαλίας.

Ως προς το περιεχόμενο, το έργο του κ. Καπετανάκη χαρακτηρίζεται από επιστημονικό βάθος. Σε γενικές γραμμές, ο συγγραφέας επιχειρεί αφενός να συνοψίσει κάποιες ενότητες των Οδηγών Εκπαιδευτικού στα Θρησκευτικά Δημοτικού-Γυμνασίου (2014) και Λυκείου (2016). Για παράδειγμα, η ενότητα 1 αντιστοιχεί στις σελίδες 10–37 του *Οδηγού εκπαιδευτικού Δημοτικού – Γυμνασίου* (2014). Αφετέρου, επιχειρεί να προσφέρει περαιτέρω επιστημονική τεκμηρίωση ή ανάλυση των παιδαγωγικών και διδακτικών επιλογών και προτάσεων των νέων ΠΣ. Ενδεικτικά αναφέρουμε την ενότητα 6 («Θρησκευτική εγγραμματοσύνη») που αναλύει την ενότητα 3.1. («Ο θρησκευτικός γραμματισμός στο Λύκειο») του *Οδηγού Εκπαιδευτικού Λυκείου* (2016: 20–23). Για τον σκοπό αυτό προφανώς παραθέτει εκτενή βιβλιογραφία δέκα σελίδων (σσ. 102–112). Εντούτοις, σε ορισμένα σημεία όπου θα περίμενε κανείς επιστημονική τεκμηρίωση, αυτή απουσιάζει, όπως για παράδειγμα στον ορισμό της κριτικής σκέψης (σ. 48). Επιπλέον, ορισμένες παραπομπές στο διαδίκτυο δεν ακολουθούν κάποιο αναγνωρισμένο βιβλιογραφικό σύστημα ή/και δεν είναι έγκυρες (π.χ.

σ. 30). Παρ' όλα αυτά, ο αναγνώστης έχει στη διάθεσή του εκτενή βιβλιογραφία πάνω σε θέματα παιδαγωγικής και διδακτικής για προσωπική μελέτη, αν το θελήσει.

Ενδιαφέρονσα είναι η σύνδεση του γραμματισμού με την κειμενοκεντρική διδασκαλία (σ. 92–98). Ο κ. Καπετανάκης αφενός παρουσιάζει αναλυτικά όλες τις φάσεις της τελευταίας δίνοντας έμφαση στην παραγωγή γραπτού λόγου· αφετέρου, προτείνει την προσαρμογή και εφαρμογή της στο ΜτΘ. Αρκεί βέβαια – σημειώνουμε εμείς – η κειμενοκεντρική διδασκαλία να μη γίνει αυτοσκοπός.

Στις δύο τελευταίες ενότητες του *Α' Μέρους* ο κ. Γ. Δ. Μπίκος δίνει στον αναγνώστη εκπαιδευτικό με σαφήνεια και ακρίβεια τις απαραίτητες διευκρινίσεις, επεξηγήσεις και διαδικασίες που θα χρειαστούν, αν θελήσει να εφαρμόσει στην τάξη του τις επιχειρηματολογικές αντιπαράθεσεις (debate).

Στο *Β' Μέρος* του βιβλίου ο αναγνώστης έχει την ευκαιρία να διαβάσει μια ποικιλία από έξι σχέδια και δύο σενάρια διδασκαλίας, καθώς και δύο ερευνητικές εργασίες (project). Όλα αποτυπώνουν τη φιλότιμη και εργώδη προσπάθεια των δημιουργών τους να «κατακτήσουν» τα νέα ΠΣ στα Θρησκευτικά και να τα υλοποιήσουν σε πραγματικές συνθήκες τάξης, όπως αναφέρεται στο Σημείωμα του Διευθυντή της Σειράς (σ. 13). Η σημασία τους για τον θεολόγο της τάξης συγκεκριμένα έγκειται στο ότι του δίνουν ιδέες (που υλοποιήθηκαν) και ενθαρρύνουν την ανάληψη δράσης από μέρος του, ώστε να αναμετρηθεί με τα νέα ΠΣ και να τους δώσει «σάρκα και οστά». Στα θετικά τους σημεία μπορούμε να προσθέσουμε ότι παρέχουν χρονοδιαγράμματα (σ. 133, 188), φύλλα εργασίας (π.χ. σ. 162–177, 193–194, 197–198, 214 κ.εξ.), προτάσεις «επεξεργασίας» κινηματογραφικής ταινίας (π.χ. σ. 221–222) και δικτυογραφία (π.χ. σ. 162, 182–186) για ορισμένα θέματα. Δεν είναι όλα άρτια. Άλλα παρουσιάζουν ελλείψεις ή δεν ανταποκρίνονται στον χρόνο που προβλέπεται από το ΠΣ (π.χ. σ. 211εξ, 204εξ). Κάποια εισάγουν νέα «Βασικά θέματα» που δεν υπάρχουν στο ΠΣ (όπως η «Κυριακή αργία», σ. 127 κ.εξ., και «Ο Απόλυτος Προορισμός στο Ισλάμ και στον Χριστιανισμό», σ. 135 κ.εξ.) ή νέα «Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα» (όπως η «εννοιοδότηση της λέξης «κοινότητα»», σ. 133), ενώ υπάρχουν κι εκείνα που παραλείπουν διδακτικά βήματα (π.χ. σ. 196 κ.εξ.) ή δεν ακολουθούν τα προβλεπόμενα (σ. 228 κ.εξ.). Επίσης, δεν αναφέρουν σε τι είδους σχολείο (δημόσιο/ιδιωτικό, αστικής/ημιαστικής περιοχής κ.τ.λ.) εφαρμόστηκαν. Παρά τις ατέλειές τους, όμως, οι δημιουργοί τους δεν φοβούνται να εκτεθούν δημόσια και ανοίγουν τον δρόμο για παρόμοιες πρωτοβουλίες. Ήδη βέβαια υπάρχει ποικιλία ανάλογων σχεδίων διδασκαλίας για ΜτΘ στο διαδίκτυο, αλλά, δεδομένου ότι δεν υπάρχει δυνατότητα σε όλους να έχουν πρόσβαση στα ηλεκτρονικά μέσα, η έντυπη μορφή αποτελεί την καλύτερη εναλλακτική λύση. Γίνεται εμφανές πάντως ότι η δημιουργία σχεδίων ή σεναρίων διδασκαλίας προϋποθέτει ενασχόληση, τριβή, εξοικείωση, αλλά κυρίως μεράκι και χρόνο, καθώς και συνεχείς επιμορφώσεις πρακτικού χαρακτήρα.

Ιδιαίτερη μνεία κάνουμε στο σενάριο διδασκαλίας της Εικονομαχίας για τη Β' γυμνασίου,

επειδή καταλαμβάνει περισσότερες από σαράντα σελίδες (σ. 143–186). Συνιστά αξιόλογο βοήθημα, διότι περιγράφονται λεπτομερώς – ίσως υπερβολικά και με αρκετές επαναλήψεις – όλες οι παράμετροι και τα στάδια προετοιμασίας, υλοποίησης και αξιολόγησης. Παράλληλα προσφέρεται και το αντίστοιχο υλικό (φύλλα εργασίας, ιστολόγια και ιστοσελίδες, χάρτες, σταυρόλεξα, πλούσια δικτυογραφία και βιβλιογραφία).

Γενικά, με το βιβλίο αυτό ο (θεολόγος) εκπαιδευτικός έχει τη δυνατότητα να διευκρινίσει έννοιες διδακτικού περιεχομένου, να εντρυφήσει σε θέματα παιδαγωγικής και διδακτικής και να εστιάσει σε επιμέρους πτυχές τους. Τέλος, μπορεί να «παρακολουθήσει» βήμα βήμα διδακτικές τεχνικές και να πάρει ιδέες και έμπνευση από τα σχέδια διδασκαλίας, ώστε να βελτιώσει το δικό του μάθημα.